

ΕΥΑΝΘΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΚΥΡΟΥ, 1953-1954

Πρόσφατα, καθώς η πρόσβαση σε νέο αρχειακό υλικό γίνεται ολοένα και ευκολότερη, παρατηρείται μία σημαντική τάση για την ανάπτυξη των μελετών σχετικά με την ελληνική εξωτερική πολιτική της μετεμφυλιακής περιόδου. Στο πλαίσιο αυτό, ωστόσο, σημαντική είναι η ανάλυση όχι μόνον των γεγονότων αυτών καθ' εαυτών, αλλά και των «βαθύτερων δυνάμεων» (οικονομία, γεωγραφία κλπ), καθώς και η διερεύνηση της επιρροής των προσωπικοτήτων που επέδρασαν καταλυτικά στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων της Ελλάδας. Ο τελευταίος αυτός τομέας —η επιρροή των προσώπων— επιτρέπει και τη διάγνωση των κυρίαρχων αντιλήψεων που καθόρισαν τη στάση τους, άρα αποτελεί και μία μελέτη στις ιδεολογικές απαρχές της μεταπολεμικής ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Η μελέτη αυτή αποσκοπεί να ασχοληθεί με την επιρροή μίας σημαντικής προσωπικότητας, του διπλωμάτη Αλέξη Κύρου στην περίοδο 1953-54. Επιλογή ασυνήθιστη, καθώς οι υπηρεσιακοί παράγοντες κατά κανόνα αντιμετωπίζονται ως χειριστές, όχι ως διαμορφωτές της πολιτικής: Ωστόσο, θα υποστηριχθεί εδώ ότι ο συγκεκριμένος διπλωμάτης, πέραν των δεσμών του με ένα από τα σημαντικότερα ελληνικά έντυπα, την εφημερίδα *Εστία*, αποτελεί μία ιδιάζουσα περίπτωση, εξαιτίας τόσο των μεγάλων δυνατοτήτων του στη διεθνοπολιτική ανάλυση, όσο και της μακράς θητείας του σε μία κρίσιμη θέση (τη μόνιμη αντιπροσωπεία στον ΟΗΕ) και της προσωπικής επιρροής του στον Πρωθυπουργό Αλέξανδρο Παπάγο. Ο Κύρου είναι, πράγματι, μία προσωπικότητα που παραμένει, αρκετά χρόνια μετά, αινιγματική και γοητευτική, ακόμη και για αυτούς (ίσως περισσότερο για αυτούς) που εκφράζουν επιφυλάξεις για την πολιτική του σε συγκεκριμένους τομείς, ιδιαίτερα στο Κυπριακό.

Ασφαλώς, η προσπάθεια συστηματικής προσέγγισης των απόψεών του, όπως επιχειρείται εδώ, δεν αρκεί για να καλύψει οριστικά το ζήτημα: κάτι

τέτοιο θα καταστεί δυνατόν μόνον μετά τη δημοσιοποίηση των αρχείων του Υπουργείου Εξωτερικών, αλλά και μετά την εκπόνηση σειράς μελετών για την κρίσιμη αυτή περίοδο —μετά δηλαδή την ολοκλήρωση της σχετικής επιστημονικής συζήτησης, διαδικασία που πιθανότατα θα διαρκέσει πολλά χρόνια και θα διέλθει από διάφορα στάδια. Επιπρόσθετα, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι η χρήση βρετανικών και αμερικανικών εγγράφων ούτε το Αρχείο του ελληνικού Υπουργείου των Εξωτερικών μπορεί να αντικαταστήσει, αλλά ούτε και σε συμπεράσματα ακλόνητα να οδηγήσει. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο για τον Κύρου: Οι Βρετανοί δεν τον έβλεπαν θετικά (αφού αποτελούσε διαπρύσιο κήρυκα της ανακίνησης του Κυπριακού), και από το 1953 τον θεωρούσαν, ανοικτά πλέον, εχθρό τους· οι Αμερικανοί σέβονταν τη γνώμη του, αλλά από το 1954, καθώς θα γίνεται σαφής η προτίμησή του για μία προσφυγή στο ΟΗΕ για το Κυπριακό (με την οποία έντονα διαφωνούσαν) άρχισαν να τον αντιμετωπίζουν με πολύ μεγαλύτερη επιφύλαξη. Υπό την έννοια αυτή, η παρούσα μελέτη βασίζεται πρώτιστα στα βιβλία του Κύρου και στις πηγές —μαρτυρίες και μελέτες— που είναι διαθέσιμες από την ελληνική πλευρά, ενώ η χρήση των βρετανικών και των αμερικανικών αρχείων γίνεται επικουρικά. Ο γράφων, εκτιμώντας ότι η ελληνική επιστήμη τώρα αναπτύσσει μία ευρύτερη συζήτηση για τον ρόλο της προσωπικότητας στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής στη μεταπολεμική εποχή, αποσκοπεί να συμβάλλει σε αυτήν, παρά να διατυπώσει συμπεράσματα οριστικά.

Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΚΥΡΟΥ, 1953-1954

Η ελληνική εξωτερική πολιτική από το τέλος του εμφυλίου πολέμου και έως το 1955 κυριαρχήθηκε από την αγωνία για την κατοχύρωση της ασφάλειας της χώρας, την επαύριο των αναστατώσεων της δεκαετίας του 1940 —πόλεμο, τριπλή κατοχή, εμφύλια διαμάχη, επιλογή της ένταξης στο πλαίσιο του δυτικού κόσμου. Ωστόσο, μία επιμέρους τομή μπορεί να αναζητηθεί στον Νοέμβριο του 1952, οπότε η άνοδος στην εξουσία του Ελληνικού Συναγερμού και του Αλέξανδρου Παπάγου, είχε σημαντικές επιπτώσεις στις διεθνείς σχέσεις της χώρας: Η τεράστια κοινοβουλευτική ισχύς της νέας κυβέρνησης —της πρώτης μονοκομματικής της μετεμφυλιακής Ελλάδας— καθώς και το τεράστιο κύρος του Παπάγου, υπήρξαν καταλύτες για την ανάδυση μίας νέας εξωτερικής πολιτικής, λιγότερο εκτεθειμένης σε πιέσεις από το εξωτερικό. Πράγματι, οι εκλογές του 1952 εγκαινίασαν μία περίοδο κατά την οποία την εξουσία στην Αθήνα θα ασκήσουν ισχυρές πολιτικές προσωπικότητες με σημαντικό λαϊκό έρεισμα και κοινοβουλευτική

δύναμη (Παπάγος, Κ. Καραμανλής, Γ. Παπανδρέου), στοιχείο που συνέβαλε σημαντικά στη μείωση της εξάρτησης από τις ΗΠΑ¹. Στην ίδια άλλωστε κατεύθυνση κατέτειναν η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας και η παράλληλη μείωση της αμερικανικής οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας. Η αμερικανική πλευρά έκανε, ήδη το 1953, ευθεία αναφορά στην αισθητά μεγαλύτερη αυτονομία της ελληνικής πολιτικής:

Καθώς ή Έλλάδα ανακτά κάποιο βαθμό σταθερότητας, οί ιθύνοντες είναι απρόθυμοι να δεχτούν λεπτομερείς αμερικανικές οδηγίες, μία κατάσταση που εν μέρει οφείλεται και στην έπιμονή του Παπάγου ότι ή Έλλάδα πρέπει να σταθεί στα δικά της πόδια².

Ο Αλέξης Κύρου υπήρξε ο κυριότερος διπλωματικός επιτελής της κυβέρνησης Παπάγου. Κυπριακής καταγωγής, αδελφός του εκδότη της φιλοκυβερνητικής *Εστίας*, ο Κύρου είναι ευρύτερα γνωστός για τον πράγματι καταλυτικό ρόλο που έπαιξε στην εξέλιξη του Κυπριακού το 1931 (όταν, ως Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στην Κύπρο, είχε, κατά παράβαση των οδηγιών του, ενθαρρύνει την εξέγερση των Ελληνοκυπρίων κατά της βρετανικής Διοίκησης³), όσο και το 1953-54, όταν έπεισε τον Παπάγο για την αναγκαιότητα της διεθνοποίησης του Κυπριακού με προσφυγή στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ και χειρίστηκε ο ίδιος το ζήτημα έως την συζήτηση στον διεθνή οργανισμό, τον Δεκέμβριο του 1954⁴. Οι δύο αυτές ενέργειες, και ιδίως η διεθνοποίηση του Κυπριακού, έχουν δεχτεί την κριτική πολλών παρατηρητών και συγγραφέων (μεταξύ των οποίων και του γράφοντα)· αλλά η ενασχόληση με τον ρόλο του Κύρου και η κριτική προσέγγιση των

1. Βλ. Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική, τ. Β'* (1945-1981), Αθήνα 2001, σσ. 82-83, 92· βλ. επίσης, Ιωάννης Δ. Στεφανίδης, «Οι εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας, 1949-1955: Σε αναζήτηση ασφάλειας», *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. ΙΣΤ', Αθήνα 2000, σσ. 237-247· Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Η άνοδος του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην εξουσία, 1954-1956*, Αθήνα 2001, σ. 60. Οπωσδήποτε, η πλέον ολοκληρωμένη ειδική ανάλυση παραμένει το Theodore A. Couloumbis, *Greek Political Reaction to American and NATO Influences*, Νιου Χέιβεν και Λονδίνο, 1966.

2. Special Report Prepared by the Psychological Strategy Board, 11 Σεπτεμβρίου 1953, Department of State, *Foreign Relations of the United States* [στο εξής *FRUS*], 1952-54, τ. Ι, Ουάσιγκτον 1983, σσ. 1515-1517.

3. Βλ. Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, «Η στάση της ελληνικής κυβέρνησεως κατά την κυπριακή κρίση του 1931», *Επιστημονική Επετηρίδα ΠΑΣΠΕ*, (1976-1977), σσ. 485-511· Γιάννης Π. Πικρός, *Ο Βενιζέλος και το Κυπριακό*, Αθήνα 1980.

4. Βλ. ειδικότερα, τη λεπτομερή ανάλυση στο Stephen G. Xydis, *Cyprus: Conflict and Conciliation, 1954-1958*, Κολούμπους, Οχάιο 1967, εισαγωγή του ίδιου, «Toward 'Toil and Moil' in Cyprus», *The Middle East Journal*, τ. 20 (1966), σσ. 1-19.

θέσεών του στο Κυπριακό, δεν πρέπει να συσκοτίσουν τον ευρύτερο και ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο του στη διαμόρφωση της ελληνικής πολιτικής και σε πεδία άλλα από το συγκεκριμένο ζήτημα.

Πράγματι, ο Κύρου υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους διπλωμάτες στην ιστορία του νεότερου ελληνικού κράτους: Υποστηρικτής του Ε. Βενιζέλου, στενός συνεργάτης του Ανδρέα Μιχαλακόπουλου στο Υπουργείο Εξωτερικών το 1929-30 και κατόπιν Γενικός Πρόξενος στην Κύπρο, πρωτοστάτησε στην απόφαση των διπλωματών που παρέμειναν το 1941 στην κατεχόμενη Ελλάδα να παραιτηθούν από την Υπηρεσία⁵. Μετά τον πόλεμο, υπήρξε μέλος της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Βαλκανική Επιτροπή του ΟΗΕ, Μόνιμος Αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ από το 1947 έως το 1953 (και εκπρόσωπος της Ελλάδας στη μοναδική της θητεία στο Συμβούλιο Ασφαλείας το 1952-53), Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών το 1954, έως την ήττα στον ΟΗΕ, οπότε παραιτήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση⁶. Χειρίστηκε κρίσιμες πτυχές των διεθνών σχέσεων της μεταπολεμικής Ελλάδας — εκτός του Κυπριακού, τη βαλκανική της πολιτική και την πολιτική της προς τον ανατολικό συνασπισμό. Επιπλέον, ακριβώς λόγω της μακράς θητείας του στη Νέα Υόρκη (και μάλιστα σε μία περίοδο κατά την οποία οι ελληνικές διπλωματικές αποστολές στο εξωτερικό ήταν αριθμητικά περιορισμένες), υπήρξε ο κυριότερος παράγοντας επαφής της Ελλάδας με τις νέες εξελίξεις και ζυμώσεις στο διεθνές επίπεδο, που διαφαίνονταν, πρώτιστα, στον ΟΗΕ. Ειδικότερα κατά τα έτη 1953-54, ισχυρή προσωπικότητα ο ίδιος, επηρέαζε σημαντικά τον Παπάγο στον τομέα των διεθνών σχέσεων και διέθετε σημαντική επιρροή στο Υπουργείο των Εξωτερικών.

Δεν θα πρέπει συνεπώς να ξενίζει το γεγονός ότι, στη μελέτη αυτή, αναφέρεται ο Κύρου —όχι ο Υπουργός Εξωτερικών, Στέφανος Στεφανόπουλος— ως διαμορφωτής της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στα χρόνια 1953-54. Τούτο δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως προσπάθεια υποβάθμισης της θέσης και του ρόλου του Στεφανόπουλου, ενός από τους σημαντικούς πολιτικούς της μεταπολεμικής περιόδου· αλλά, το 1952-55, μεταξύ των δύο, ο Κύρου ήταν αναμφισβήτητα ο πλέον ειδικός, ο καλύτερος αναλυτής στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και παράγοντας με μεγάλη επιρροή στη χάραξη

5. Βλ. Χρήστος Ξανθόπουλος-Παλαμάς, *Διπλωματικό τρίπτυχο*, Αθήνα 1979, σσ. 134 και 169.

6. «Αλέξης Κύρου», *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τ. 5, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1986, σσ. 124-125. Βλ. επίσης τα απομνημονεύματά του, *Όνειρα και πραγματικότητας: χρόνια διπλωματικής ζωής (1923-1953)*, Αθήναι 1972, τα οποία δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει, ιδιαίτερα για την περίοδο κατά την οποία υπήρξε Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών.

κρίσιμων τομέων της πολιτικής της χώρας. Είναι επίσης σαφές ότι, τουλάχιστον στην κυπριακή πολιτική της Αθήνας, ο Κύρου επισκίασε πλήρως τον Υπουργό Εξωτερικών⁷.

Άλλωστε, ο ίδιος ο Παπάγος είχε, αμέσως μετά την εκλογική νίκη του, το Νοέμβριο του 1952, διαμηνύσει στον Κύρου ότι επιθυμούσε την επιστροφή του στην Αθήνα, στη θέση του Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου Εξωτερικών⁸. Το στοιχείο αυτό καταδεικνύει τον βαθμό της επιρροής του Κύρου στην ελληνική εξωτερική πολιτική ήδη από το 1953. Η ιδιαίτερη, έως τα τέλη του 1954, θέση του Κύρου στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής καταδεικνύεται και από το γεγονός ότι, στο βιβλίο που εξέδωσε το 1979 ο Χρήστος Ξανθόπουλος-Παλαμάς, και στο τμήμα «τα πρόσωπα και τα πράγματα», προσωπογράφησε 10 πολιτικούς (Ε. Βενιζέλο, Α. Μιχαλακόπουλο, Λ. Ακρίτα, Κ. Τσαλδάρη, Ι. Σοφιανόπουλο, Ν. Πλαστήρα, Σ. Βενιζέλο, Γ. Παπανδρέου, Στ. Κωστόπουλο και Π. Πιπινέλη —πρώην διπλωμάτη, αλλά κατόπιν σημαντικό πολιτικό παράγοντα), και μόνον δύο διπλωμάτες, τον Ε. Πανά, ιδρυτή του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού και τον Αλέξη Κύρου⁹.

Αλλά ακόμη και στο Κυπριακό, οι επιφυλάξεις για τις θέσεις του Κύρου (και ιδιαίτερα για την αισιόδοξη άποψή του σχετικά με την ηθική πίεση που μπορούσε να επιφέρει μία απόφαση του ΟΗΕ), δεν θα πρέπει να καταλήγουν στην απόδοση – συνοπτικά – σε αυτόν όλων των ευθυνών, επειδή το εθνικό θέμα δεν εξελίχθηκε κατά τρόπο ευνοϊκό. Παλαιότερες μελέτες¹⁰ ή μαρτυρίες επιφανών διπλωματών επεσήμαναν ότι ο Κύρου, παρά τη μεγάλη αισιοδοξία του για τον ρόλο του ΟΗΕ, είχε, αρχικά τουλάχιστον, «περιορισμένους και συγκεκριμένους στόχους»: δεν θεωρούσε την προσφυγή στον διεθνή οργανισμό ως τρόπο λύσης του Κυπριακού, αλλά μόνον ως μοχλό πίεσης, ώστε να ενισχυθεί η ελληνική θέση σε μία μελλοντική ελληνοβρετανική διαπραγμάτευση, την οποία θεωρούσε ως μόνο πρόσφορο τρό-

7. Evanthis Hatzivassiliou, *Britain and the International Status of Cyprus, 1955-59*, Μιννεάπολις 1997, σ. 11· Ioannis D. Stefanidis, *Isle of Discord: Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem*, Λονδίνο 1999, σ. 263.

8. Α. Κύρου, «Όνειρα και πραγματικότητας...», ό.π., σσ. 369-370.

9. Χρ. Ξανθόπουλος-Παλαμάς, *Διπλωματικό τρίπτυχο... ό.π.*, σσ. 123-172. Ο συγγραφέας δεν προσωπογράφησε, δηλαδή, τους χειριστές της εξωτερικής πολιτικής που βρισκόνταν στην εξουσία κατά την εποχή της δημοσίευσης του βιβλίου, ή και λίγο πριν: Κ. Καραμανλή, Ε. Αβέρωφ, Δ. Μπίτσιο, Γ. Ράλλη.

10. Βλ. μεταξύ άλλων, Stephen G. Xydis, «The UN General Assembly as an Instrument of Greek Policy: Cyprus, 1954-58», *Journal of Conflict Resolution*, τ. 12 (1968), σσ. 141-158.

πο διευθέτησης του ζητήματος¹¹. Υπάρχει άλλωστε, εκτός από τη δημοσιευμένη, το 1955, άποψη του Κύρου για τις αδυναμίες του διεθνή οργανισμού και την «ηθικήν μόνον δέσμευσιν» που επέφεραν «επί του παρόντος» οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης¹², και η κατατεθειμένη υπηρεσιακά θέση του, το 1952: το δικαίωμα του κυπριακού λαού για αυτοδιάθεση,

μετά προσοχής καὶ ἄνευ ὑπερβολῶν χρησιμοποιούμενον, θὰ εἶναι εἰς χεῖρας μας βαρυσήμαντον ψυχολογικὸν ὄπλον κατὰ τὴν διεξαγωγὴν ἀπ' εὐθείας ἑλληνοαγγλικῶν διαπραγματεύσεων περὶ Κύπρου¹³.

Αλλά και οι περισσότεροι σύγχρονες αναλύσεις, τονίζοντας ότι το Κυπριακό υπήρξε, σε κάθε περίπτωση, αντικείμενο προσωπικού χειρισμού από τον Παπάγο, σημειώνουν ότι «[ί]σως ο ρόλος του [Κύρου] μπορεί περισσότερο επακριβώς να περιγραφεί ως αυτός του υπεύθυνου της τακτικής, ενός είδους αρχηγού των επιχειρήσεων, υπό την ανώτατη διοίκηση του Παπάγου»¹⁴. Πράγματι, ο ρόλος του Κύρου *επισημαίνεται*, στο πλαίσιο όμως του γενικότερου συμπεράσματος ότι η απόφαση της διεθνοποίησης λήφθηκε προσωπικά από τον Παπάγο¹⁵.

Δεν πρέπει επίσης να λησμονείται ότι ο Κύρου παραιτήθηκε από τη Γενική Διεύθυνση του Υπουργείου τον Δεκέμβριο του 1954, ενώ η δυσμενής πορεία του Κυπριακού το επόμενο έτος οφειλόταν σε ένα συνδυασμό παραγόντων: στην ασθένεια του Παπάγου (που άφησε επί μήνες ουσιαστικά ακέφαλη την Κυβέρνηση), στην έναρξη του αγώνα για τη διαδοχή του Πρωθυπουργού, στη συνακόλουθη κυβερνητική κατάρρευση το καλοκαίρι του 1955 —με αποτέλεσμα, *σε συνδυασμό και με την απουσία του Κύρου*, να βρεθεί η ελληνική εξωτερική πολιτική σε μία κατάσταση διαρκούς αμηχανίας (σε μία εποχή κατά την οποία η Βρετανία αναλάμβανε την πρωτοβουλία της σύγκλησης της Τριμερούς Διάσκεψης του Λονδίνου), μία αμηχανία την οποία και πλήρωσε κατά τον εφιαλτικό Σεπτέμβριο του έτους αυτού. Ακόμη και εάν, όπως υποστηρίζουν πολλοί, ο Σεπτέμβριος του 1955

11. Μαρτυρία Βύρωνα Θεοδωρόπουλου, στο Μενέλαος Αλεξανδράκης, Βύρων Θεοδωρόπουλος, Ευστάθιος Λαγάκος, *Το Κυπριακό, 1950-1974: μία ενδοσκόπηση*, Αθήνα 1987, σ. 120.

12. Αλέξης Αδ. Κύρου, *Έλληνική εξωτερική πολιτική*, Αθήνα 1984, πρώτη έκδοση 1955, σσ. 155-156.

13. Κύρου (Νέα Υόρκη) προς Σοφοκλή Βενιζέλο, 28 Απριλίου 1952, Πολιτικό Αρχείο Ε. Αβέρωφ-Τοσίτσα, Φ. 106, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Αθήνα. Στο έγγραφο αυτό αναφορά έγινε και στο St. G. Xydis, «Toward 'Toil and Moil' in Cyprus...», *ό.π.*

14. I. Stefanidis, *Isle of Discord...*, *ό.π.* σ. 263.

15. Κ. Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική...*, *ό.π.*, σσ. 82-83.

ενυπήρχε, σε εμβρυακή έστω μορφή, στην κυπριακή πολιτική του Κύρου, η ένταση της κρίσης εκείνης μεγιστοποιήθηκε και από παράγοντες άσχετους με τη δική του δράση. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό ότι, τον Ιανουάριο του 1955, οι αμερικανικές υπηρεσίες πληροφοριών πράγματι προέβλεπαν ότι η μείωση της αμερικανικής βοήθειας και το Κυπριακό θα συντελούσαν, μεσοπρόθεσμα, στην ανάδυση μίας ελληνικής εξωτερικής πολιτικής περισσότερο ανεξάρτητης από τις ΗΠΑ, αλλά εκτιμούσαν ότι το Κυπριακό δεν θα έθετε σε κίνδυνο τους δεσμούς της Αθήνας με τη Δύση¹⁶ —ένδειξη σαφής, ότι η κρίση του Σεπτεμβρίου 1955 δεν ήταν προβλέψιμη και οφειλόταν σε πρόσθετους παράγοντες, όπως ο κακός βρετανικός σχεδιασμός και η ένταση της τουρκικής αντίδρασης.

Οπωσδήποτε, πρέπει να σημειωθεί ότι ο Κύρου διέθετε σημαντική επιρροή στην εξωτερική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας· δεν τις έλεγχε, ούτε και μπορούσε να τις ελέγξει, αφού σημαντικοί τομείς τους, ιδιαίτερα η ασφάλεια, ήταν αντικείμενα χειρισμού από τον ίδιο τον Παπάγο, πολιτικό που δεν ανεχόταν εύκολα διαφωνίες. Η επιρροή του Κύρου έτεινε να μειωθεί μετά τη σύγκρουση Μαρκεζίνη-Παπάγου, το φθινόπωρο του 1954, καθώς ο ίδιος ήταν στενός πολιτικός φίλος και του πρώην Υπουργού Συντονισμού· παραιτήθηκε, άλλωστε, από τη Γενική Διεύθυνση του Υπουργείου λίγο αργότερα, όταν απορρίφθηκε η ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ για το Κυπριακό. Είναι πάντως ενδεικτική η αρθρογραφία της *Εστίας* (την οποία οπωσδήποτε επηρέαζε σε κάποιο βαθμό), το φθινόπωρο του 1954, καθώς ξεκινούσε η εσωτερική πολιτική κρίση που θα συνεχιστεί και το επόμενο έτος: Η εφημερίδα κατήγγελε ότι η πολιτική εσωστρέφεια οδηγούσε την ελληνική κυβέρνηση να θέτει σε δεύτερη μοίρα το μείζον ζητούμενο, το Κυπριακό¹⁷ —επιχείρημα που μπορεί, με λελογισμένη βεβαιότητα, να υποτεθεί ότι απηχούσε και την άποψη του Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου Εξωτερικών. Μετά την ανοικτή σύγκρουση Παπάγου-Μαρκεζίνη, τον Νοέμβριο του 1954, η *Εστία* τάχθηκε υπέρ του δεύτερου, σημειώνοντας (με τη χαρακτηριστικά καυστική της φρασεολογία) ακόμη και ότι ο πρώην Υπουργός Συντονισμού ήταν ο «μόνος πολιτικός νους» στην κυβέρνηση του Παπάγου —τονίζοντας έτσι, ανοικτά, ότι «πολιτικός νους» δεν ήταν ο ίδιος ο Παπάγος¹⁸! Είναι συνεπώς θεμιτό να διατυπωθεί και το ερώτημα κατά πόσον η διαμάχη Παπάγου-Μαρκεζίνη και η στάση της *Εστίας* σε αυτήν, εξασθένησαν και τη θέση του Κύρου στο Υπουργείο και σε κάποιο βαθμό έπαιξαν ρόλο και στην

16. Βλ. National Intelligence Estimate, 18 Ιανουαρίου 1955, *FRUS*, 1955-57, τ. XXIV, Ουάσιγκτον 1989, σ. 530

17. Ε. Χατζηβασιλείου, *Η άνοδος του Καραμανλή...*, ό.π., σσ. 77-78.

18. «Ή δευτέρα επέτειος», *Εστία*, 16 Νοεμβρίου 1954.

παραίτησή του από τη Γενική Διεύθυνση. Ερώτημα στο οποίο δεν έδωσε ο ίδιος απάντηση, αφού δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει αυτό ακριβώς το τμήμα των απομνημονευμάτων του.

ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Οι απόψεις του σημαντικού αυτού διπλωμάτη για την ελληνική εξωτερική πολιτική μπορούν να ευρεθούν σε δύο σημαντικά βιβλία, που εκδόθηκαν το 1955 και το 1962 αντίστοιχα¹⁹. Από αυτά, το πρώτο μπορεί να θεωρηθεί και το πλέον σημαντικό, πόσο μάλλον αφού γράφηκε το πρώτο εξάμηνο του 1955, αμέσως μετά την παραίτησή του από τη θέση του Γενικού Διευθυντή του Υπουργείου Εξωτερικών· άλλωστε, το δεύτερο βιβλίο επικεντρώθηκε σε βαλκανικά ζητήματα. Η διεθνοπολιτική σκέψη του Κύρου αντιπροσωπεύει για τη μεταπολεμική ελληνική πολιτική τη μετάβαση από την τραυματική (και πρώτιστα ιδεολογικά προσανατολισμένη) εμπειρία του Εμφυλίου, σε μία περισσότερο ψύχραιμη (γεωπολιτικά και ιστορικά προσανατολισμένη) ανάλυση του περιφερειακού πλαισίου της ασφάλειας και των σχέσεων με τις γειτονικές χώρες. Εκφράζει δηλαδή την τάση προσαρμογής της Ελλάδας στον νέο μεταπολεμικό κόσμο, ή, για να τεθεί το θέμα διαφορετικά, τη διάθεση για επάνοδο της χώρας σε μία πολιτική εξωστρέφει, μετά την αναγκαστική εσωστρέφεια που προκλήθηκε από τις εμπειρίες της δεκαετίας του 1940· η τάση για εξωστρέφεια, άλλωστε, ήταν ακριβώς ένα από τα στοιχεία της βενιζελικής πολιτικής κληρονομιάς του ίδιου του Κύρου. Αλλά ακόμη και η πολιτική του στο Κυπριακό —όποιες αντιρρήσεις και εάν έχει κανείς για αυτήν — αντανακλά ακριβώς τη νέα αυτοπεποίθηση της Αθήνας μετά τις περιπέτειες των προηγούμενων ετών.

Πράγματι, στα δύο βιβλία του διαφαίνεται μία έντονη προσπάθεια αποστασιοποίησης από το πλαίσιο της *ιδεολογικής φόρτισης* της διεθνούς διαμάχης και μία εμμονή σε παράγοντες από τη φύση τους περισσότερο μόνιμους στη χάραξη της ελληνικής πολιτικής. Πρώτον, τονίζει (όπως και όλοι οι διπλωμάτες που συνέγραψαν σχετικά κείμενα) την ανάγκη για απεμπλοκή των χειρισμών της εξωτερικής πολιτικής από τις δαιδαλώδεις εσωτερικές πολιτικές σκοπιμότητες, καθώς και την ανάγκη να αφεθεί η εκτέλεση των χειρισμών στο διεθνές πεδίο στους ειδικούς, τους διπλωμάτες —με άλλα λόγια υποστηρίζει τον διαχωρισμό του (υγιούς) ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης για τις διεθνείς σχέσεις της χώρας, από την πολυπραγμοσύνη στο ζήτημα των χειρισμών:

19. Α. Κύρου, *Ελληνική εξωτερική πολιτική...*, ό.π του ίδιου, *Οί βαλκανικοί μας γείτονες*, Αθήναι 1962.

Ἦς ἀντιληφθῶμεν μίαν φορὰν διὰ πάντοτε ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ περίφημος ἑλληνικὴ εὐφυΐα ἵνα μεταβάλλεται, ὥς διὰ μαγικῆς ράβδου, ὁ πρῶτος τυχὸν συζητητὴς τοῦ Ζαχαράτου εἰς Ταλλεϋράνδον, οὔτε ἡ ἀνάγνωσις μιᾶς διπλωματικῆς μελέτης ἢ μιᾶς γεωπολιτικῆς πραγματείας, ἵνα ἐμφανίζεται κανεῖς εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ περιοδικὰ μὲ στόμφον καὶ ἀξιώσεις δέκα Βενιζέλων²⁰!

Δεύτερον, ἔδωσε το κύριο βάρος της ἀνάλυσής του στη γεωπολιτικὴ καὶ τα ιστορικὰ στοιχεῖα —ὄχι στην ιδεολογικὴ ἀντιπαράθεση τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου: οἱ κύριοι παράγοντες διαμόρφωσης της εξωτερικῆς πολιτικῆς της χώρας, τόνισε, ἦταν «ἡ γεωγραφικὴ της θέσις, οἱ οἰκονομικαὶ ἀνάγκαι της, ἡ ἐκ τῆς ἱστορίας πείρα, ἡ ἐπίγνωσις τοῦ ρόλου της εἰς τὴν κοινωνίαν ὅλων μὲν τῶν ἐθνῶν γενικώτερον, εἰδικώτερον δὲ εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ τὴν νοτιοανατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου»· καὶ σε τούτα, κρίσιμο ρόλο ἐπαιξε ἡ ἐπίτευξις της ἀσφάλειας: «εὐρίσκεται τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος μας εἰς τὴν θάλασσαν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως, ὅτι θὰ ἔχωμεν τὰ νῶτα μας ἀσφαλῶς στηριγμένα ἐπὶ τῆς γρηᾶς-Ροδόπης»²¹. Ἡ «στήριξις των νώτων» θα μπορούσε νὰ ἐπιτευχθεῖ με τὸ συνολικὸ σύστημα συμμαχιῶν στο ὁποῖο ἐναπέθετε πλέον ἡ Ελλάδα τὴν ἀσφάλειά της, δηλαδὴ τὸ ΝΑΤΟ, τὴν τριμερὴ σχέσιν Ελλάδας-Τουρκίας-Γιουγκοσλαβίας (οἱ ὁποῖες, τόνισε, «ἀλληλοσυμπληροῦνται ἀρμονικῶς») καὶ τέλος τὴ συμφωνία τοῦ 1953 γιὰ τὴν ἐγκατάστασιν των ἀμερικανικῶν βάσεων στὴν Ελλάδα.

Εἰδικότερη σημασία ἀπέδιδε ὁ Κύρου στὴ διμερὴ ἐλληνοαμερικανικὴ σχέσιν, ὄχι μόνον στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ἀλλὰ καὶ στὸ ψυχολογικόν: τὴν «ψυχικὴ συγγένεια» των δύο λαῶν, ἔγραφε, «ὀφείλομεν νὰ τὴν περιθάλλωμεν ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ»²². Ἡ ἀποψη αὐτὴ μπορεῖ νὰ συνδυαστεῖ καὶ με τὴν ἀρθρογραφία της *Ἑστίας*, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1954, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς ἐλληνικῆς προσφυγῆς γιὰ τὸ Κυπριακὸ ποὺ εἶχε προκαλέσει τὸ πρῶτον ἀντιαμερικανικὸ «ξέσπασμα» τῆς κοινῆς γνώμης. Σε διαδοχικὰ κύρια ἀρθρα, ἡ κορυφαία ἐφημερίδα ἐπεσήμανε ὅτι κύριος ἀντίπαλος τῆς Ελλάδας στὸ Κυπριακὸ ἦταν ἡ Βρετανία, ὄχι οἱ ΗΠΑ, καὶ ἀποδοκίμαζε τὴς ἀντιαμερικανικὰς ἐκδηλώσεις²³. Μπορεῖ πάντως, νὰ παρατηρηθεῖ ὅτι ἡ κατάθεσιν τῆς προσφυγῆς τοῦ 1954, με τὴν καταλυτικὴν συμβολὴν τοῦ ἰδίου τοῦ Κύρου στὴ λήψιν τῆς σχετικῆς ἀπόφασις, ἐγένε με γνωστὴ τὴν προειδοποίησιν τῆς Ουά-

20. Α. Κύρου, Ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ..., ὁ.π., σ. 125.

21. Α. Κύρου, Ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ..., ὁ.π., σσ. 126 καὶ 128.

22. Α. Κύρου, Ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ..., ὁ.π., σ. 168.

23. «Τὸ ἀγγλικὸν παιγνίδιον», *Ἑστία*, 17 Δεκεμβρίου 1954 καὶ «Τὸ Κυπριακὸν καὶ ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μας», *Ἑστία*, 30 Δεκεμβρίου 1954.

σιγκτον ότι δεν θα υποστήριζε την Ελλάδα στη Γενική Συνέλευση· τούτο βέβαια —εκ του αποτελέσματος συνάγεται— δεν συνέβαλε τελικά στη διατήρηση της «ψυχικής συγγένειας» μεταξύ Ελλήνων και Αμερικανών, αφού ήδη από τον Δεκέμβριο του 1954 φάνηκαν οι πρώτες ενδείξεις ότι η απογοήτευση του ελληνικού κοινού θα μπορούσε να έχει ανεξέλεγκτες επιπτώσεις στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις.

Ως προς τις σχέσεις με τον ανατολικό συνασπισμό —πτυχή στην οποία θεωρούνταν κατ' εξοχήν ειδικός— ο Κύρου ανήγαγε την κατοχύρωση της ασφάλειας σε βασική προϋπόθεση και όρο για την ανάπτυξη μίας ενεργότερης ελληνικής πολιτικής στην Ανατολή. Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στη βουλγαρική πολιτική από τον 19ο αιώνα (όχι στην πολιτική της κομμουνιστικής Βουλγαρίας από το 1944), τονίζοντας έτσι την πεποίθησή του ότι το πρόβλημα ασφαλείας από τον βορρά προερχόταν από ένα μόνιμο βουλγαρικό επεκτατισμό, και όχι από την κομμουνιστική φύση του βουλγαρικού καθεστώτος μετά τον πόλεμο· είναι μάλιστα ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα η άποψή του ότι η βουλγαρική πολιτική υπήρξε στη διαδρομή της ιστορίας, ιδιαίτερα αποτελεσματική. Η θέση αυτή είναι αναμφισβήτητα λανθασμένη (αφού η Σόφια έκανε διαδοχικές ατυχείς επιλογές συμμαχιών το 1913, το 1915, το 1941, αλλά και το 1944, δηλαδή ούτε μία σωστή από τον πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο και μετά!)· είναι όμως και δικαιολογημένη, για έναν Έλληνα ιθύνοντα, μετά τις τραυματικές εμπειρίες των προηγούμενων ετών. Με αυτή την αφετηρία, ο Κύρου περιέγραψε την ελληνική πολιτική απέναντι στη Βουλγαρία ως εξής:

[Ο γράφων] είναι προσωπικώς τῆς γνώμης, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα ἐπιβάλλουν τὴν ὁμαλοποίησιν τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν σχέσεων καὶ τὴν διεξαγωγὴν ρεαλιστικῆς πολιτικῆς ἔναντι τῆς γειτονικῆς χώρας. Ταυτοχρόνως, ὅμως, εἶναι πεπεισμένος, ὅτι ἡ καθοδήγησίς μας ἀπὸ τὰ διδάγματα τοῦ παρελθόντος, προσφάτου καὶ ἀπωτέρου, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατανόησις τῆς ἀποφάσεώς μας νὰ μὴ τὰ λησμονήσωμεν, ἀποτελοῦν στοιχειώδεις προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοιαύτης ρεαλιστικῆς πολιτείας ἀπέναντί των, ἀδιάφορον ἂν σήμερον εὐρίσκονται συγκροτημένοι εἰς «Λαϊκὴν Δημοκρατίαν» καὶ ἂν, ἀντὶ τοῦ Τσαγκώφ, τοὺς κυβερνᾷ ὁ σύντροφος Τσερβενκώφ. Οὔτε μίσος, δηλαδή, οὔτε μνησικακία, οὔτε ἄκαμπτοι προκαταλήψεις, οὔτε ἔμμονος ἀντιπάθεια. Ψυχρά, μόνον, λογικὴ καὶ συστηματικὴ, πάντοτε, ἐπιφυλακτικότης. Καταβολὴ ἀπὸ μέρους μας κάθε νοητῆς προσπάθειας διὰ τὴν πλήρη ὁμαλοποίησιν τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ σαφὴς συναίσθησις τοῦ ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ ἐπιτρέψουν ὅπως ἡ τοιαύτη ὁμαλοποίησις μεταβληθῇ εἰς εἰλι-

κρινῇ φιλίαν. Τόσον τὸ καλύτερον, ἔαν τὸ μέλλον ἔλθῃ νὰ διαψεύσῃ 100% τὸ παρελθόν²⁴!

Ακόμη περισσότερο εύγλωττη για τη θέση του ότι η βεβαρυμένη ιστορική κληρονομιά (και όχι η διαφορά των πολιτικών και οικονομικών καθεστώτων) χώριζε την Ελλάδα και τη Βουλγαρία, ήταν η σχετική αναφορά του στο επόμενο βιβλίο του, το 1962:

Ἐάν, τῷ ὄντι, ἀφίνοντες, ἄνευ τῆς παραμικρᾶς ζηλοτυπίας, κατὰ μέρος τὴν ζοφεράν δόξαν τῶν Βουλγαρικῶν ἐπιτευγμάτων ἐπὶ τοῦ Κρούμου ἢ τοῦ Συμεῶνος, τοῦ Σαμουήλ ἢ τῶν Ἀσενιδῶν, φθάσωμεν εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν των, θὰ ἴδωμεν ὅτι αὕτη εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς, ἀφ' ὅτου, δηλαδή, ἔλαβον οἱ Βούλγαροι συνείδησιν τῆς ἐθνικῆς των ὑποστάσεως, τῆς διατηρηθείσης καὶ ἀναπτυχθείσης χάρις εἰς τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου, τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, θεμελιούται ὑπὸ τῶν ἡγετῶν τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ ἐπὶ φανατικοῦ μίσους ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, τῶν Ἑλλήνων καὶ παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ἄς ἐνθυμηθῶμεν!

Ακολουθούν στο βιβλίο 37 σελίδες μεγάλου σχήματος που περιγράφουν την, κατά τον συγγραφέα, βουλγαρική κακοπιστία στη νεότερη ιστορία²⁵.

Αντίστοιχα σημαντική ήταν η διατύπωση του ερωτήματος στα συμπεράσματα του ίδιου βιβλίου: Ἐχει ἄραγε ἐπέλθει μεταβολή στον «λυσσαλέον ἐκεῖνον καὶ ἐπιθετικὸν σωβινισμόν», ἔχει ἐκλείψει «ἡ ἀπὸ ἑβδομηκονταετίας ὀλεθρία ἐπιρροή των, διαφόρου ἀποχρώσεως καὶ ποικίλης ἐμφανίσεως, κομιτατζήδων»; Ο Κύρου δεν απάντησε σε τούτο το ερώτημα το 1962 —και φαινόταν ότι, εάν απαντούσε, δεν θα απαντούσε καταφατικά— επέμεινε όμως ότι η Αθήνα έπρεπε να επιμείνει στην παροχή εγγυήσεων για να θεωρήσει ότι είχε πράγματι αλλάξει η βουλγαρική πολιτική²⁶.

Δεν θα πρέπει να εκπλήσσει η αίσθηση αυτή της απελπισίας (στη στάση όχι μόνον του Κύρου αλλά της μεγάλης πλειοψηφίας των Ελλήνων ιθυνόντων) απέναντι στη βουλγαρική πολιτική: Οφειλόταν στις τραγικές εμπειρίες του 1913-44. Και τούτο ακριβώς, εγγυήσεις, ζήτησε και η επίσημη ελληνική πολιτική, ιδιαίτερα το 1952-54, με τη δική του καταλυτική συμβολή: Το κοινό ελληνοβουλγαρικό ανακοινωθέν του Μαΐου 1954 προέβλεπε ότι οι δύο χώρες θα αποκαθιστούσαν διπλωματικές σχέσεις, χωρίς όμως να

24. Α. Κύρου, Ἑλληνική ἐξωτερική πολιτική..., ό.π., σσ. 143-145, 201-217 (το παράθεμα στη σελίδα 217, οι υπογραμμίσεις έγιναν από τον γράφοντα). Βλ. επίσης Οι βαλκανικοί γείτονες..., ό.π., κεφάλαιο για τη Βουλγαρία.

25. Α. Κύρου, Οἱ βαλκανικοί γείτονες..., ό.π., σσ. 85-86.

26. Α. Κύρου, Οἱ βαλκανικοί γείτονες..., ό.π., σσ. 226-229.

ανταλλάξουν πρεσβευτές έως την εκκαθάριση του ζητήματος των επανορθώσεων που όφειλε η Σόφια βάσει της Συνθήκης Ειρήνης του 1947. Η πληρωμή των επανορθώσεων γινόταν έτσι το κριτήριο βάσει του οποίου θα μπορούσε η Ελλάδα να διαγνώσει την ύπαρξη «ειλικρίνειας» από την πλευρά των Βουλγάρων²⁷.

Αντίστοιχες ήταν οι εισηγήσεις του Κύρου όσον αφορά τις ελληνοαλβανικές σχέσεις —το αποτέλεσμα όμως, στο πρακτικό πεδίο, ήταν διαφορετικό. Δύσπιστος ως προς την πολιτική των Τιράνων απέναντι στην Ελλάδα, υποστηρικτής της ελληνικής διεκδίκησης επί της Βορείου Ηπείρου²⁸, δεν θεωρούσε πάντως ότι η πλήρης έλλειψη διπλωματικών επαφών μεταξύ των δύο χωρών εξυπηρετούσε τα ελληνικά συμφέροντα.

Ο ίδιος, ως Μόνιμος Αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ, χειρίστηκε το ζήτημα της αλβανικής πρότασης το 1953 (η Αλβανία δεν ήταν ακόμη μέλος του διεθνούς οργανισμού), για την επανατοποθέτηση των συνοριακών πυραμίδων που είχαν αφαιρεθεί κατά τη διάρκεια της Κατοχής: Η ελληνική πλευρά ουσιαστικά απέρριψε την πρόταση, διαμηνύοντας, μέσω του ΟΗΕ, ότι, εφόσον οι δύο χώρες βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση, το αλβανικό Γενικό Επιτελείο έπρεπε να επικοινωνήσει με το ελληνικό για τη σύναψη Συνθήκης Ειρήνης²⁹. Ήδη όμως, ο Κύρου —αλλά και άλλοι ιθύνοντες στην Αθήνα— διερευνούσαν και άλλα ενδεχόμενα. Η ελληνική πλευρά, με εκπρόσωπο ακριβώς τον Κύρου, ξεκίνησε διαβουλεύσεις με τη (φιλοδυτική) αλβανική Επιτροπή για την Ελεύθερη Αλβανία, η οποία σχεδίαζε την ανατροπή του καθεστώτος Χότζα. Στο πλαίσιο των διαβουλεύσεων αυτών, η ελληνική πλευρά επανέλαβε ότι ενέμενε στη διεκδίκηση της Βορείου Ηπείρου με ειρηνικά μέσα και τόνιζε ότι επιθυμούσε την ανάδυση μίας φιλικής και ανεξάρτητης Αλβανίας· πάντως, δεν θα θεωρούνταν φιλική προς την Ελλάδα οποιαδήποτε μη κομμουνιστική κυβέρνηση στα Τίρανα, αλλά μόνον αυτή που θα αναγνώριζε τις παλαιότερες (προ του 1940) διεθνείς υποχρεώσεις της Αλβανίας προς τη μειονότητα (δηλαδή το καθεστώς αυτονομίας), θα αποκήρυσσε την πολιτική καταπίεσής της και θα επέστρεφε τους Έλληνες στρατιωτικούς που κρατούνταν αιχμάλωτοι εκεί³⁰. Παρά το γεγονός ότι η θέση

27. Για τις ελληνοβουλγαρικές διαπραγματεύσεις το 1954-59, βλ. Evanthis Hatzivassiliou, «Greek-Bulgarian and Greek-Soviet Relations, 1953-1959: A View From the British Archives», *Modern Greek Studies Yearbook*, τ. 8 (1992), σσ. 119-137.

28. Α. Κύρου, 'Ελληνική έξωτερική πολιτική..., ό.π., σσ. 224-260.

29. Α. Κύρου, 'Ελληνική έξωτερική πολιτική..., ό.π., σ. 200.

30. Ελληνικό υπόμνημα προς την αμερικανική κυβέρνηση, 25 Μαΐου 1953, National Archives, State Department Papers, RG 59, Ουάσιγκτον, 667.81/5-2553· Lambert προς Cheetham, 28 Μαΐου και ελληνικό υπόμνημα προς τη βρετανική κυβέρνηση, 12

αυτή συνεπαγόταν ουσιαστικά την απόσυρση της διεκδίκησης της Βορείου Ηπείρου (και την αποδοχή μίας αυτόνομης Βορείου Ηπείρου ως τμήματος του αλβανικού κράτους), δεν θεωρήθηκε ικανοποιητική από την Επιτροπή για την Ελεύθερη Αλβανία, που επιζητούσε την ανεπιφύλακτη αποδοχή από την Ελλάδα της ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας της Αλβανίας. Τη στιγμή αυτή, συνεπώς, η ελληνική κυβέρνηση, με καταλυτική την επιρροή του Κύρου, διατηρούσε μεν στο προσκήνιο τη διεκδίκηση της Βορείου Ηπείρου, φαινόταν όμως, παράλληλα, διατεθειμένη να την αποσύρει, εάν ήταν δυνατόν, υπό μία άλλη, φιλοδυτική, αλβανική κυβέρνηση, να κατοχυρωθούν τα μειονοτικά δικαιώματα των Βορειοηπειρωτών.

Η αποτυχία των αμερικανικών σχεδίων για την ανατροπή του αλβανικού κομμουνιστικού καθεστώτος κατέστησε ανέφικτη την επιλογή μίας συμφωνίας με ενδεχόμενη φιλοδυτική αλβανική κυβέρνηση και έφερε την Αθήνα σε ένα νέο δίλημμα: Θα ήταν σκόπιμη η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων έστω και με το καθεστώς του Ενβέρ Χότζα; Το 1953-55, διαμορφώθηκε σταδιακά μία τάση στους κόλπους του ελληνικού Υπουργείου των Εξωτερικών, που θεωρούσε ότι ήταν χρήσιμο να διατηρεί η χώρα πρεσβεία στα Τίρανα, αν μη τι άλλο, για να διαθέτει επαρκή εικόνα για τις εξελίξεις εκεί, αλλά και για να εξισορροπεί την επιρροή των Γιουγκοσλάβων και των Ιταλών που διέθεταν διπλωματική εκπροσώπηση στην Αλβανία³¹. Φαίνεται ότι με την περισσότερο πραγματιστική αυτή στάση συμφωνούσε και ο Κύρου, ο οποίος, στο βιβλίο που εξέδωσε το 1962, τάχθηκε υπέρ της αποκατάστασης των διπλωματικών σχέσεων με την Αλβανία, σημειώνοντας ότι κάτι τέτοιο δεν επηρέαζε την ελληνική διεκδίκηση³². Οπωσδήποτε, στα χρόνια αυτά η απόσυρση της διεκδίκησης της Βορείου Ηπείρου προσέκρουσε σε ανυπέρβλητες εσωτερικές δυσχέρειες. Η περισσότερο πραγματιστική πολιτική έμελλε να εφαρμοστεί πολύ αργότερα —κατά ειρωνεία της τύχης, με σημείο εκκίνησης το 1971, από τη δικτατορία των συνταγματαρχών.

Πέραν των βεβαρημένων σχέσεων με τη Βουλγαρία και την Αλβανία, η στάση του Κύρου γενικότερα ως προς το σοβιετικό συνασπισμό ήταν πολύ περισσότερο ευέλικτη —με την επισήμανση ότι προϋπόθεση για την ανά-

Ιουνίου 1953, Public Record Office, Foreign Office Records [στο εξής FO] 371/107289/13 και 14· Συνομιλία Hasan Dosti (Επιτροπή για την Ελεύθερη Αλβανία) - Recknagel, 3 Ιουνίου 1953, 667.81/6-353· Συνομιλία Dosti-Peters, 18 Σεπτεμβρίου 1953, 667.81/9-1853.

31. Makins προς Foreign Office, 12 Ιανουαρίου 1953, FO 371/107291/1· Anschuetz προς State Department, 7 Μαρτίου 1953, 667.811/3-753· Metcalf προς State Department, 18 Ιουλίου 1955, 667.81/7-1855.

32. Α. Κύρου, *Οί βαλκανικοί γείτονες...*, ό.π., σ. 226.

πτυξη των σχέσεων με την Ανατολή ήταν η κατοχύρωση της ελληνικής ασφάλειας. Έτσι, τάχθηκε υπέρ της υιοθέτησης μίας «προσεκτικής πολιτείας έναντι της Σοβιετικής Ρωσίας και τῶν λοιπῶν κρατῶν τοῦ ἀνατολικοῦ μπλόκ» —ἀποψη που σαφῶς αποτελεί μία μετάβαση ἀπὸ τις ἀντιλήψεις της εποχῆς του Εμφυλίου πρὸς τις περισσότερὸ ευέλικτες ἐλληνικὲς θέσεις που θα παρουσιαστοῦν ἀργότερα (κυρίως ἀπὸ τον Εὐάγγελὸ Αβέρωφ). Ο ἴδιος ο Κύρου ἐπεξήγησε δημοσίως, το 1955, τὴ θέση του αὐτὴ με τον ἀκόλουθο τρόπο:

Τὰ αἰσθήματά μας ἔναντι τῆς Σοβιετικῆς Ρωσίας, τὰ καθοδηγεῖ, καὶ πρέπει νὰ τὰ καθοδηγῇ, ἡ πείρα ἐκ τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας· δὲν τὰ ἐπηρεάζουν ὁμως, οὔτε καὶ πρέπει νὰ τὰ ἐπηρεάζουν, προκαταλήψεις ἐκ τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν κοσμοθεωρητικῶν μας ἀποψεων καὶ τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς διαρθρώσεως τῶν δύο χωρῶν ... Τὰς σχέσεις ὁμως αὐτὰς θὰ τὰς καθοδηγοῦν πάντοτε, ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς..., ἡ πείρα ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς κατοχυρώσεως τῆς ἀσφαλείας μας, ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς (ἥτοι καὶ ἔναντι ἑξωθεν καθοδηγουμένων ἀνατρεπτικῶν στοιχείων), οὐδέποτε δὲ κοσμοθεωρητικαὶ ἀπόψεις.

Τὰς σχέσεις μας, εἰδικώτερον, μὲ τὴν Σοβιετικὴν Ρωσίαν, τὰς ἐπιθυμοῦμεν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ὁμαλὰς καὶ εἴμεθα ἀποφασισμένοι νὰ ἀποφύγωμεν ὅ,τιδήποτε θὰ ἠμποροῦσε νὰ παρεμποδίσει τὴν τοιαύτην ὁμαλοποίησιν, ὑπὸ τὴν στοιχειώδη πάντοτε προϋπόθεσιν, ὅτι τὸ ὅ,τιδήποτε αὐτό, δὲν θὰ μᾶς τὸ ἐπέβαλλεν ἡ πρωταρχικὴ ἀνάγκη τῆς ἀσφαλείας τῆς χώρας³³.

Πράγματι, ἡ Ελλάδα καὶ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση διατηροῦσαν διπλωματικές σχέσεις, ἀλλὰ, ἀπὸ το 1948, οἱ διπλωματικὲς ἀντιπροσωπεῖες τους ἦταν υποβαθμισμένες, ὑπὸ τὴν ηγεσία ἐπιτετραμμένων, ὄχι πρέσβων. Ἡ ἀνταλλαγὴ πρέσβων, το 1953, ἐγίνε μετὰ ἀπὸ ἐνθερμες εἰσηγήσεις του ἰδίου του Κύρου πρὸς τον Παπάγο: Ο Μόνιμος Ἀντιπρόσωπος στον ΟΗΕ εἶχε διαμνηνύσει στὴν κυβέρνησιν ὅτι, μετὰ τὴ σύναψη τῆς ἐλληνο-τουρκο-γιουγκοσλαβικῆς Συνθήκης τῆς Ἀγκυρας, τον Φεβρουάριο του 1953, ὁ ρόλος τῆς Ελλάδας στὴ διεθνή σκηνή εἶχε σοβαρὰ ενισχυθεῖ καὶ ὅτι, στὸ πλαίσιο αὐτό, θα ἦταν χρήσιμο γιὰ αὐτὴν νὰ διαθέτει ἀναβαθμισμένη διπλωματικὴ ἀντιπροσώπευση στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση καὶ ἀνάλογη ἐπαφὴ μέσω ενός Σοβιετικοῦ πρεσβευτῆ στὴν Αθήνα. Ἡ πρόταση του Κύρου —ενδεικτικὴ τῆς διάθεσής του νὰ ἀναζητήσῃ ἡ Ελλάδα ἓνα ἐνεργότερο ρόλο στὴ διεθνή σκηνή— δὲν ἐγίνε ἀμέσως δεκτὴ ἀπὸ τον Παπάγο, ὁ ὁποῖος ἐπιζήτησε καὶ τὴν ἀμε-

33. Α. Κύρου, Ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ..., ὁ.π., σσ. 194-196.

ρικανική άποψη για το θέμα³⁴. Πάντως, λίγο αργότερα, τον Ιούλιο του 1953, υπογράφηκε διακρατική εμπορική συμφωνία με τη Σοβιετική Ένωση και συμφωνήθηκε η ανταλλαγή πρεσβευτών³⁵.

Η εισήγηση του Κύρου υπέρ της αναβάθμισης των ελληνοσοβιετικών διπλωματικών σχέσεων ήταν απόρροια των αντιφατικών πιέσεων που ο ίδιος έβλεπε να επενεργούν στη διαμόρφωση της ελληνικής πολιτικής: Ήδη μετά τον θάνατο του Στάλιν τον Μάρτιο του 1953 και την εξαγγελία της νέας σοβιετικής πολιτικής της «ειρηνικής συνύπαρξης», η Ελλάδα καλούνταν να προσαρμοστεί σε ένα νέο διεθνές σκηνικό. Με δεδομένη τη δραματική βελτίωση της θέσης της χώρας, σε περιφερειακό επίπεδο, μετά τη σύναψη της τριμερούς Συνθήκης Φιλίας με την Τουρκία και τη Γιουγκοσλαβία, η ανταλλαγή πρέσβων με τη Μόσχα ήταν ένα βήμα προς μία παρόμοια προσαρμογή, ενώ ταυτόχρονα θα μπορούσε να συμβάλλει και στην περισσότερη ενεργό συμμετοχή της Αθήνας στα διεθνή δρώμενα. Επιπλέον, η πλήρης εξομάλυνση των διπλωματικών σχέσεων με την ηγέτιδα δύναμη του ανατολικού συνασπισμού θα μπορούσε να εξυπηρετήσει και τις επιδιώξεις της ελληνικής διπλωματίας (όπως τις αντιλαμβανόταν ο Κύρου) σε περίπτωση προσφυγής στον ΟΗΕ για το Κυπριακό, οπότε και οι ψήφοι των Ανατολικών θα μπορούσαν να παίξουν σημαντικό ρόλο.

Τούτο όμως, με τη σειρά του, δεν συνεπαγόταν ότι ο Κύρου ήταν διατεθειμένος, στο Κυπριακό, να «παίξει» την Ανατολή έναντι της Δύσης. Είναι ενδεικτικό ότι, λίγο πριν από τη σχετική συζήτηση του 1954 στον ΟΗΕ, ζήτησε από τον Σοβιετικό Μόνιμο Αντιπρόσωπο στον ΟΗΕ, Αντρέι Βυσίνσκι, να μην υποστηρίξει με ομιλία του την ελληνική προσφυγή³⁶ (ώστε να αποφευχθεί η εντύπωση ότι η Ελλάδα συντασσόταν με τις ανατολικές χώρες, προκαλώντας ζημία στο ΝΑΤΟ). Ο Σοβιετικός διπλωμάτης πράγματι απέφυγε να τοποθετηθεί. Για να τεθεί το θέμα απλούστερα, ο Κύρου ήθελε τις ψήφους των Ανατολικών, όχι τη φιλία τους. Τούτο, πιθανότατα, όχι μόνον για να μην εμφανιστεί η ελληνική προσφυγή ως εμφορούμενη από «αντιδυτική» διάθεση, αλλά και επειδή δεν εμπιστευόταν τους Ανατολικούς.

Ακόμη και μετά την ανταλλαγή πρέσβων με την ΕΣΣΔ, σε μία περίοδο κατά την οποία είχε ο ίδιος σαφώς προσανατολιστεί προς μία προσφυγή στον ΟΗΕ για το Κυπριακό, ο Κύρου δεν έπαυσε να θεωρεί την

34. Peurifoy προς State Department, 5 Μαΐου 1953, 661.81/5-553.

35. Βλ. σχετικά, Σωτήρης Βαλντέν, *Ελλάδα και ανατολικές χώρες, 1950-1967: Οικονομικές σχέσεις και πολιτική*, τ. Α', Αθήνα 1991, σ. 82.

36. St. G. Xydis, *Conflict and Conciliation...*, ό.π., σσ. 11-12.

κατοχύρωση της ελληνικής ασφάλειας ως όριο και ως προϋπόθεση για την ανάπτυξη μίας ενεργότερης πολιτικής στην Ανατολική Ευρώπη. Χαρακτηριστική η απάντησή του, από το βήμα του ΟΗΕ, τον Νοέμβριο του 1953, προς τον Βυσίνσκι, ο οποίος είχε μόλις καταγγείλει την πρόσφατη ελληνοαμερικανική συμφωνία για την εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα:

Μαζὺ μὲ τὴν Βορειοατλαντικὴν Συμμαχίαν καὶ τὴν Ἑλληνοτουρκογιουγκοσλαβικὴν Συμφωνίαν τῆς 28ης Φεβρουαρίου 1953, σκοπὸν ἔχει νὰ δώσῃ ἐκ νέου εἰς τὸν τόσον σκληρῶς δοκιμασθέντα Ἑλληνικὸν λαὸν τὸ αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας, πράγμα πού θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ συνεχίσῃ, ἀπερίσπαστος πλέον, τὰς προσπάθειάς της πρὸς ἀποκατάστασιν ὁμαλῶν σχέσεων μὲ τὴν μεγάλην χώραν σας καὶ τοὺς δορυφόρους της³⁷.

Μπορεί η άποψη αυτή να φανεί ως σόφισμα: Ο Κύρου υποστήριζε, ούτε λίγο ούτε πολύ, ότι η εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα, θα συνέβαλλε στη βελτίωση των σχέσεών της με τις ανατολικές χώρες! Αλλά, στο διεθνές περιβάλλον του 1953, και με δεδομένες τις τραυματικές εμπειρίες της ελληνικής κοινής γνώμης και των ιθυνόντων κατά την προηγούμενη δεκαετία, η υιοθέτηση της θέσης αυτής δεν θα πρέπει να εκπλήσσει. Πράγματι, η εμπέδωση του αισθήματος ασφάλειας ήταν απαραίτητος όρος, ώστε να αποκτήσει η Αθήνα την αναγκαία αυτοπεποίθηση για τη διενέργεια ενός ανοίγματος στην Ανατολή. Υπό αυτή την έννοια, η τοποθέτηση του Κύρου στον ΟΗΕ αντανakλούσε επακριβώς τις αναζητήσεις της ελληνικής διπλωματίας κατά τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτη, επίσης, είναι η στάση του Κύρου ως προς τη Γιουγκοσλαβία και την Τουρκία —τα άλλα δύο μέλη του περιφερειακού μετώπου στο οποίο η Ελλάδα εναπέθετε, το 1953-54, σε μεγάλο βαθμό την ασφάλειά της. Η σύνταξη με την Τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία υπήρξε μία πολιτική, την οποία ο Κύρου αποδεχόταν ως αναγκαία (ή ως αναγκαίο κακό): Στο βιβλίο του το 1962, επεσήμανε τις σημαντικές διαφορές που υπήρχαν στο Μακεδονικό, ίσως επειδή ακριβώς τότε είχε ξεσπάσει ελληνογιουγκοσλαβική κρίση για το ζήτημα· χαρακτήρισε επίσης τους στόχους του Τίτο έως το 1948 ως «κομμουνιστικώς σωβινιστικούς ή σωβινιστικώς κομμουνιστικούς». Ταυτόχρονα όμως, σημείωσε ότι οι δύο χώρες είχαν «κοινά συμφέροντα» και εξέφρασε την άποψη ότι ακόμη και το Μακεδονικό θα μπορούσε στο μέλλον να τεθεί στο περιθώριο³⁸. Αυτή ήταν η υπηρεσιακή του άπο-

37. Α. Κύρου, Ἑλληνικὴ ἑξωτερικὴ πολιτικὴ..., ὁ.π., σ. 195.

38. Α. Κύρου, Οἱ βαλκανικοὶ γείτονες..., ὁ.π., σσ. 195 καὶ 202-220.

ψη και το 1953-54: Είναι ενδεικτικό ότι όταν, τον Σεπτέμβριο του 1953, το Γιουγκοσλαβικό κρατικό πρακτορείο ειδήσεων Γιουγκοπρές αντέδρασε έντονα στη δημοσίευση της ελληνικής νομοθεσίας για επανεγκατάσταση πολιτών στη Δυτική Μακεδονία (προκαλώντας μία ελάσσονα κρίση στις ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις), ο Κύρου, από τη Νέα Υόρκη, υποβάθμισε τη σημασία του επεισοδίου, προβάλλοντας την άποψη ότι η στάση του πρακτορείου ειδήσεων δεν αντανakλούσε την επίσημη πολιτική του Βελιγραδίου. Πράγματι, η αρχή για την εκτόνωση της κρίσης έγινε έτσι ακριβώς: Με τη διαβεβαίωση των Γιουγκοσλάβων ιθυνόντων ότι η ανακοίνωση του Γιουγκοπρές δεν εξέφραζε την ομοσπονδιακή πολιτική. Είναι επίσης ενδιαφέρον ότι, ακριβώς κατά τη διάρκεια της κρίσης αυτής, ιδιαίτερη σημασία στις απόψεις του Κύρου έδωσαν οι Αμερικανοί, σημειώνοντας ότι «θεωρείται ως ειδικός στις βαλκανικές υποθέσεις»³⁹.

Ως προς την Τουρκία, επίσης, οι θέσεις του Κύρου είναι εξαιρετικά σημαντικές, αφού αφορούν σε μεγάλο βαθμό και το Κυπριακό, στο οποίο δέχτηκε ισχυρή κριτική, με το επιχείρημα ότι παρέβλεψε το ενδεχόμενο τουρκικής αντίδρασης· στο πρώτο βιβλίο του, το 1955, επισημαίνοντας την αξία του ψυχολογικού παράγοντα και της ανάπτυξης ειλικρινούς φιλίας μεταξύ των δύο λαών, σημείωσε:

Συνεργασία, λοιπόν, καί εις τὸ μέλλον μέ τήν Τουρκίαν, συνεργασία στενή καί ἐγκάρδιος· συνεργασία, ὅμως, ἐπὶ ἀπολύτως ἴσοις ὅροις, συνεργασία βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πλήρους ἀμοιβαιότητος, καί ἐπιμελῶς πλέον ἀποφεύγουσα τὰς ὑπερβολὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ἡμᾶς μὲν ὠδήγησαν εἰς ἀπατηλὰς ἐλπίδας [ενν. για κοινή στάση το 1941 στον πόλεμο] καί ἔστιν ὅτε καί εἰς ἐθνικοὺς ἐξευτελισμούς, ἐνίους δὲ τῶν Τούρκων φίλων μας εἰς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἵχομεν τὴν ἀνάγκην των μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀποτελῇ ἡ τουρκικὴ φιλία διὰ τὴν Ἑλλάδα τὸν ἀποκλειστικὸν ἄξονα τῆς ἐξωτερικῆς τῆς πολιτικῆς καί νὰ τὴν καθιστᾷ πρόθυμον νὰ μεταβάλλεται ἐκάστοτε εἰς brilliant—ἢ οὔτε καὶ brilliant— second τῆς τουρκικῆς διπλωματίας. Θὰ πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τοὺς Τούρκους συμμάχους μας νὰ ἐννοήσουν καλά, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ κατανοήσωμεν οἱ ἴδιοι, ὅτι ἡ ἀξία τῆς φιλίας τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν Τουρκίαν εἶναι ἴση μέ τὴν χρησιμότητα τῆς συνεργασίας τῆς χώρας των δι' ἡμᾶς καί ὅτι ἡ Πατρίς μας... οὐδαμῶς μὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Βαλκανίων, δὲν ἀπο-

39. Yost προς State Department, 2 Σεπτεμβρίου 1953, 668.81/9-253· Anschuetz προς State Department, 2 Σεπτεμβρίου 1953, 668.81/9-253.

δέχεται όμως και την ήγεμονίαν άλλων, ἐν τῇ συναισθήσει ὅτι εἶναι ἡ αἰωνία Ἑλλάς⁴⁰.

Ο Κύρου ήταν, συνεπώς, υποστηρικτής της ελληνοτουρκικής φιλίας — και οι θέσεις του, στο επίπεδο της θεωρίας τουλάχιστον, δεν είναι εύκολο να προκαλέσουν αντιρρήσεις, ενώ έντονα τονίζουν τη βενιζελική του κληρονομιά, ιδιαίτερα στο σημείο όπου σημειώνει ότι η Ελλάδα δεν επεδίωκε την ηγεμονία των Βαλκανίων, αλλά δεν θα δεχόταν και την ηγεμονία άλλων. Η άρνησή του να τοποθετείται η Αθήνα σε βάθρο χαμηλότερο από ό,τι η Άγκυρα πιθανότατα απέρριψε από την έντονη (ήδη τότε) υπερτίμηση της στρατηγικής θέσης της Τουρκίας από τους Δυτικούς ηγέτες. Δεν σήμαινε όμως τούτο ότι ο Κύρου κατ' ανάγκην απέκρουε την ιδέα μίας ελληνοτουρκικής συνεννόησης στο Κυπριακό (πάντοτε με στόχο την Ένωση): Ο ίδιος άλλωστε, τον Ιούνιο του 1954, λίγο πριν από την ανεπίσημη επίσκεψη της ηγεσίας της Τουρκικής Κυβέρνησης στην Αθήνα, προσπάθησε να επιτύχει τούτο ακριβώς — την επίτευξη ενός ελληνοτουρκικού *modus vivendi* στο Κυπριακό — αλλά οι Τούρκοι ιθύνοντες αρνήθηκαν να συζητήσουν το θέμα⁴¹. Κατόπιν, ο Κύρου (και ο Παπάγος) αγνόησαν τον ενδεχόμενο μίας εντονότερης τουρκικής αντίδρασης, ίσως και για να μην εμφανιστεί η Ελλάδα ως «brillant second» της Άγκυρας — αν και έχει, στο σημείο αυτό, διατυπωθεί και η άποψη ότι ο Κύρου «παραπλάνησε» τον Παπάγο όσον αφορά τη στάση της Τουρκίας, για την οποία δεν ενημέρωσε και τις σημαντικότερες ελληνικές πρεσβείες⁴². Οπωσδήποτε, το ενδεχόμενο δυναμικής τουρκικής αντίδρασης αγνοήθηκε. Εάν η πολιτική αυτή ήταν πρόσφορη να προωθήσει την ελληνική υπόθεση στο Κυπριακό, είναι μία άλλη υπόθεση. Ο γράφων έχει προβάλει την άποψη ότι, εκτός των υπόλοιπων κριτικών παρατηρήσεων που διατυπώθηκαν για αυτήν, είχε και ένα ιδιαίτερο μειονέκτημα: Έτεινε να μεγιστοποιήσει τον αριθμό των αντιπάλων στο Κυπριακό, ωθώντας το Λονδίνο προς την Άγκυρα⁴³.

Τέλος, ο Κύρου εξέφραζε για την ελληνική πολιτική και μία τάση απεμπλοκής από την κυριαρχική επιρροή των δυτικών δυνάμεων και ιδιαίτερα των Αμερικανών — χαρακτηριστική η εμμονή του να προσφύγει η Ελλάδα στον ΟΗΕ για το Κυπριακό παρά την έντονη βρετανική αντίδραση

40. Α. Κύρου, *Ἑλληνική ἔξωτερική πολιτική...*, ὁ.π., σσ. 162-163 και 166-167.

41. St. G. Xydis, *Conflict and Conciliation...*, ὁ.π., σ. 17· του ίδιου, «Toward 'Toil and Moil' in Cyprus...», ὁ.π.

42. Ἀγγέλος Βλάχος, *Δέκα χρόνια Κυπριακοῦ* (Αθήνα, 1980), σσ. 70-71.

43. Βλ. ενδεικτικά, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Η τελευταία περίοδος της Αγγλοκρατίας στην Κύπρο, 1941-1959», *Ιστορία του ελληνικού ἔθνους*, τ. ΙΣΤ', σσ. 430-463.

και τις αμερικανικές «συμβουλές» να αποφευχθεί μία παρόμοια πρωτοβουλία. Ο Κύρου είχε βιώσει την εξάρτηση του τέλους της δεκαετίας του 1940, ενασχολούμενος με τη βαλκανική πολιτική της χώρας και ως Μόνιμος Αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ —ευρισκόμενος δηλαδή στην καρδιά δηλαδή όχι μόνον του διεθνούς συστήματος, αλλά και της αμερικανικής διπλωματικής δραστηριότητας. Στα χρόνια αυτά, φαίνεται ότι επισωρεύθηκαν στη σκέψη του οι εμπειρίες μίας ελληνικής εξωτερικής πολιτικής σχετικά στατικής, αν όχι και «βολεμένης» στην αναζήτηση συμβουλών από τις ΗΠΑ —συμβουλών όμως, που έπρεπε να αγνοήσει, εάν ήθελε (όπως επεδίωκε ο ίδιος) να θέσει δυναμικά το Κυπριακό στο διεθνές πεδίο. Τη θέση άλλωστε ότι οι ΗΠΑ δεν επιζητούσαν στην Ελλάδα «πειθήνια όργανα ή δορυφόρους» κατέγραψε και το 1955, προσθέτοντας ότι η δουλοπρεπής συμπεριφορά θα απέβαινε σε βάρος της ομαλής εξέλιξης των ελληνοαμερικανικών σχέσεων⁴⁴.

Ο Κύρου συνεπώς σε καμία περίπτωση δεν εξέφραζε «αντιδυτικές» αντιλήψεις και δεν υποστήριζε ουδετερόφιλες θέσεις. Επιζητούσε όμως μία εκ βάθρων αναμόρφωση της διπλωματικής υπηρεσίας και της εξωτερικής πολιτικής· αναμόρφωση που, σε συνδυασμό με την απόλυτη προσήλωσή του στο Κυπριακό, ίσως φόβιζε άλλους, περισσότερο «συνετούς», ή «συντηρητικούς» διπλωμάτες και πολιτικούς παράγοντες, όλων των πολιτικών αποχρώσεων. Ως ενδεικτικό των απόψεών του, θα μπορούσε να θεωρηθεί το άρθρο ενός από τους σημαντικότερους Έλληνες διπλωματικούς συντάκτες, λίγο πριν από την αναχώρηση του Κύρου από τη Νέα Υόρκη, για να αναλάβει τη Γενική Διεύθυνση του Υπουργείου Εξωτερικών. Σημειώνοντας ότι είχε ήδη συμβουλευθεί τον νέο Γενικό Διευθυντή, ο δημοσιογράφος επεσήμανε την ανάγκη να αξιοποιηθούν σε υπεύθυνες θέσεις νεότεροι διπλωμάτες, παρά παλαιότεροι (οι οποίοι είχαν πλέον δυσκολίες να παρακολουθήσουν τις διεθνείς εξελίξεις), καθώς και να μετάσχει εντονότερα η Ελλάδα, με τρόπο αυτόνομο και όχι ως απλό «παράρτημα» των Μεγάλων, στη διεθνή ζωή και θύμιζε τις εποχές της εξάρτησης:

Καί κατά περίεργον είρωνείαν, ἐχρειάσθη... τὸ ἐλληνικὸν ἔπος τοῦ 1940-1949 διὰ νὰ καταλήξωμεν εἰς μίαν σειρὰν ἐξευτελισμῶν —«φιλικοῦ» καὶ ἐχθρικοῦ τύπου— εἰς τὸν τομέα τῆς διπλωματίας. Ἐπὶ θεμάτων ἀμέσως ἀφορώντων τὴν Ἑλλάδα, αἱ ἐπίσημοι Ἀθηναῖοι ἐπερίμενον νὰ πληροφορηθοῦν ἀπὸ τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων καὶ ἕνας ἔσμός ἀπιθάνων «πρακτόρων» εὕρισκετο εἰς τὰ παρασκήνια τῆς ἐλληνικῆς διπλωματικῆς κινήσεως⁴⁵.

44. Α. Κύρου, Ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ..., ὁ.π., σσ. 176-177.

45. Α. Α. Αντωνακάκης, «Προβλήματα τῆς ἐλληνικῆς διπλωματίας», *Καθημερινή*, 16 Ιανουαρίου 1954.

Στο μέτρο που το άρθρο αυτό απηχούσε τις θέσεις του Κύρου —και πρέπει να τις απηχούσε, αφού γράφηκε ενόψει της ανάληψης από αυτόν της ηγεσίας του Υπουργείου των Εξωτερικών, ενώ έκανε ρητή αναφορά στις θέσεις του —μπορεί κανείς να επισημάνει χαρακτηριστικά γνωρίσματα της σκέψης του: Την ανάγκη για εξωστρέφεια, για ανανέωση, για καλύτερη πληροφόρηση του Υπουργείου σχετικά με τις παγκόσμιες εξελίξεις, την ανάγκη, τέλος, για διαμόρφωση φιλοδυτικής μεν, αλλά αυτόνομης πολιτικής. Ωστόσο, στο ίδιο άρθρο εντοπίζονται και άλλες πτυχές της στάσης του: Η ισχυρή —πάντοτε οδυνηρή, συχνά εξεζητημένη— φρασεολογία, η αναφορά σε ριζικές αναδιαρθρώσεις και σε παραμερισμό προσώπων, η αναφορά σε «πράκτορες»· στοιχεία, τα οποία, σε συνδυασμό με τη (σχεδόν «σταυροφορική») εμμονή του στο Κυπριακό θα φοβίσουν πολλούς, οι οποίοι θα αναγνωρίσουν στον Κύρου όχι απλώς μία διάθεση «προσαρμογής» της εξωτερικής πολιτικής σε νέα δεδομένα, αλλά μία τάση τελικά *ιακωβινική*, δυνητικά επικίνδυνη για τις εξωτερικές σχέσεις της χώρας. Συνάδελφός του, ο Ξανθόπουλος-Παλαμάς εξέφρασε την κατάσταση αυτή με λεπτότητα, αλλά και σαφήνεια:

Πιστός στην έθνική γραμμή πού ήταν γι' αυτόν ή έθνική. 'Η έθνική όπως την έβλεπε ό ίδιος. Στο σημείο αυτό, άνυποχώρητος. 'Ηταν φυσικό νά έρχεται συχνά σέ αντίθεση μέ τούς φορείς τής πολιτικής. Μέ όσους ήταν ύποχρεωμένοι νά λογαριάζουν μαζύ μέ όλα τά άλλα καί τīs ανάγκες τής έσωτερικής κομματικής άγοράς. 'Η διαφωνία του, σέ έθνικά θέματα, δέν όδηγοῦσε σέ συμβιβασμούς. Στο έθνικό επίπεδο δέν υπήρχε γι' αυτόν συμβιβασμός. Παραχωροῦσε τή θέση του σέ άλλον⁴⁶.

ΑΛΕΞΗΣ ΚΥΡΟΥ, 1953-54: ΜΙΑ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗΣ

Μία «εύκολη» λύση θα ήταν η αντιπαράβολή του Κύρου με έναν άλλο σημαντικό αναλυτή στο πεδίο των διεθνών σχέσεων, πρώην διπλωμάτη, τον Παναγιώτη Πιπινέλη, ως εκφραστών διαμετρικά αντίθετων αντιλήψεων: Ο πρώτος της ιδεαλιστικής/νομικιστικής (που αποκαλύπτεται πρώτιστα στον χειρισμό του Κυπριακού και στην άποψή του για την επιρροή του ΟΗΕ στην πορεία του εθνικού θέματος), ο δεύτερος μίας ακραίας εκδοχής της «καθαρής» ανάλυσης και της *realpolitik*. Άλλωστε, οι δύο αυτές προσωπικότητες συγκρούστηκαν συχνά στη διάρκεια της μεταπολεμικής εποχής: Ο Κύρου ήρθε στο προσκήνιο ως επιτελής του Παπάγου (άρα ως παράγοντας

46. Χρ. Ξανθόπουλος-Παλαμάς, Διπλωματικό τρίπτυχο... ό.π., σσ. 168-169.

που δεν είχε καλές σχέσεις με το Στέμμα, με το οποίο συνδεόταν ο Πιπινέλης)· ο Πιπινέλης απομακρύνθηκε από τη θέση του Μονίμου Αντιπροσώπου στο ΝΑΤΟ αμέσως μετά την άνοδο του Παπάγου στην εξουσία⁴⁷, την ίδια ακριβώς εποχή κατά την οποία αποφαιζόταν η ανάθεση της Γενικής Διεύθυνσης του Υπουργείου Εξωτερικών στον Κύρου· το 1955-59 έντονες και συχνές ήταν οι επιθέσεις της *Εστίας* στις απόψεις του Πιπινέλη —με αποκορύφωμα το περίφημο κύριο άρθρο της τον Σεπτέμβριο του 1955, λίγο πριν από τον θάνατο του Παπάγου, το οποίο κατήγγειλε ονομαστικά τον Πιπινέλη ότι ετοίμαζε «κυβέρνησιν των Κουίσιλιγκ» για να απεμπολήσει τα εθνικά δίκαια στο Κυπριακό⁴⁸· το 1963, ο Πιπινέλης αντέδρασε έντονα στην απόφαση της κυβέρνησης Γ. Παπανδρέου για διορισμό του Κύρου ως πρέσβευς στη Βόννη⁴⁹. Η αντιπαράθεση, συνεπώς, των δύο προσωπικοτήτων θα φαινόταν, τόσο στο επίπεδο των αντιλήψεων, όσο και στο προσωπικό, πλήρης.

Θα ήταν, όμως, και ατελής: Πράγματι, ο Κύρου και ο Πιπινέλης υπήρξαν υποστηρικτές διαμετρικά αντίθετων αντιλήψεων στο Κυπριακό. Αλλά δεν είναι εύκολο να αντιπαραβληθούν οι ρόλοι τους. Ο Πιπινέλης, μετά το 1952 και έως το 1967, δεν απέκτησε επιρροή συγκρίσιμη με αυτή του Κύρου (το 1953-54) στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής: Ο Παπάγος τον παραμέρισε και ο Κ. Καραμανλής απέφυγε επιμελώς να του αναθέσει τον τομέα των διεθνών σχέσεων. Ακόμη και η πρωθυπουργοποίησή του, το 1963, ήρθε ως απόρροια του γεγονότος ότι δεν διέθετε εσωκομματική ισχύ, άρα μπορούσε να λειτουργήσει ως μία μεταβατική λύση που δεν θα απειλούσε τον Καραμανλή στη διαμάχη του με το Στέμμα... Όσο για τον Κύρου, ακόμη και εάν η κυπριακή πολιτική του χαρακτηριστεί ιδεαλιστική, δεν επρόκειτο για άνθρωπο αιθεροβάμονα —και ούτε θα μπορούσε, ένας αναλυτής που παρουσίαζε τέτοιες εμμονές σε ζητήματα ασφαλείας, να είναι αιθεροβάμων. Η παρουσίαση του ενός ως «σκληρού ρεαλιστή» και του άλλου ως «ιδεαλιστή» είναι σχηματική και ανεπαρκής.

Πώς λοιπόν θα μπορούσε, συνοπτικά, να αποδοθεί η επίδραση του Κύρου στη μεταπολεμική ελληνική εξωτερική πολιτική, και ιδιαίτερα στα χρόνια 1953-54; Τι εκπροσωπούσε αυτή η —έως σήμερα— αινιγματική προσωπικότητα στην ευρύτερη διαδικασία της εξέλιξης των διεθνών σχέσεων της Ελλάδας, αλλά και στη διαμόρφωση της «υψηλής στρατηγικής» της;

47. Βλ. και τις σχετικές επικρίσεις της αντιπολίτευσης για την ενέργεια αυτή, στο Σπύρος Λιναρδάτος, *Άπο τὸν ἐμφύλιο στὴ χούντα*, τ. Β' (1952-1955: Ἡ τριετία τοῦ Συναγερμοῦ), Αθήνα 1978, σ. 30.

48. «Κυβέρνησις τῶν Κουίσιλιγκ;», *Εστία*, 26 Σεπτεμβρίου 1955.

49. Χρ. Ξανθόπουλος-Παλαμάς, *Διπλωματικό τρίπτυχο... ό.π.*, σσ. 170-172.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Κύρου εκπροσωπεί τη μετάβαση από την εσωστρέφεια της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου και των χρόνων του Εμφυλίου, σε μία περισσότερο εξωστρεφή πολιτική. Η σκέψη του κυριαρχήθηκε από την προσπάθεια να καλυφθούν δύο ανάγκες: Η κατοχύρωση της ασφάλειας της Ελλάδας την επαύριο των τραυματικών εμπειριών της δεκαετίας του 1940, αλλά και η ενεργότερη συμμετοχή της χώρας στα διεθνή δρώμενα. Με αυτή την αφετηρία, ως χαρακτηριστικά γνωρίσματα της πολιτικής του αναδύονται η διαρκής προσπάθεια για ισορροπία μεταξύ των αναγκών του πραγματισμού και του ιδεαλισμού και η διακαής επιθυμία του για δικαίωση του κυπριακού ελληνισμού· επιπλέον, η κατοχύρωση της ασφάλειας ταυτόχρονα με τη διενέργεια ενός περιορισμένου «ανοίγματος» προς το νέο κέντρο ισχύος του σοβιετικού συνασπισμού —δύο στόχοι, με δεδομένη τη δυσμενή ψυχολογία της Αθήνας στην πρώτη μετεμφυλιακή εποχή, αντιφατικοί μεταξύ τους. Και αυτό ακριβώς το στοιχείο —η αντιφατικότητα ενώπιον καταστάσεων που, όχι μόνον ο Κύρου, αλλά όλοι σχεδόν οι διαμορφωτές της ελληνικής πολιτικής αναγνώριζαν ως αντικειμενικές —ήταν ένα ακόμη βασικό γνώρισμα και της δικής του πολιτικής, αλλά και της ίδιας της Ελλάδας στη δύσκολη αυτή περίοδο. Εδώ άλλωστε βρισκόταν και η ουσία του προβλήματος προσαρμογής της στον νέο μεταπολεμικό κόσμο.

Η ανάγκη της προσαρμογής ωθούσε τον Κύρου σε μία αναζήτηση νέων ορίων για την ελληνική πολιτική, διευρυμένων μεν σε σχέση με το παρελθόν, αλλά και πάλι σοβαρά περιοριζόμενων από τη σωρευτική συνδρομή μίας πλειάδας παραγόντων —πολιτικών, διπλωματικών, στρατιωτικών, ψυχολογικών ακόμη. Η Ελλάδα συγκλονιζόταν ακόμη από τις αναταράξεις που είχε προκαλέσει η προηγούμενη δεκαετία· η πρώτη της εμπειρία από τον νέο μεταπολεμικό κόσμο αποκτήθηκε μέσω μίας εμφύλιας σύγκρουσης ζωής ή θανάτου και η δημιουργική ενσωμάτωσή της στο νέο διεθνές περιβάλλον κόσμο δεν είχε ακόμη ολοκληρωθεί.

Για αυτόν ακριβώς τον λόγο, η πολιτική του Κύρου (όχι μόνον στο Κυπριακό, αλλά και στις σχέσεις με την Ανατολή) αποτελούσε ένα μεταίχμιο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, προορισμένο από τη φύση των πραγμάτων να ξεπεραστεί, όταν οι εσωτερικές και οι διεθνείς συνθήκες επέτρεπαν κάτι τέτοιο· να ξεπεραστεί, συγκεκριμένα, από την ανάδυση περισσότερο πλούσιων (και ευέλικτων) αναλύσεων που θα έδιναν μεγαλύτερη έμφαση στη γεωπολιτική παρά στην ιστορική μνήμη, και που θα έρχονταν στο προσκήνιο ίσως και υπό την πίεση των αναγκών που δημιουργούσε για την ελληνική διπλωματία το Κυπριακό. Αυτό ακριβώς έγινε τα επόμενα χρόνια, όταν ο Κ. Καραμανλής και ο Ε. Αβέρωφ-Τοσίτσας προέβαλλαν τις νέες συλλήψεις στο πεδίο των διεθνών σχέσεων της χώρας. Συνεπώς, το

«αντίθετο» του Κύρου δεν ήταν ο στυγνός ρεαλισμός του Πιπινέλη, αλλά ο πραγματισμός του Καραμανλή και του Αβέρωφ, τόσο στο Κυπριακό, όσο και στις άλλες πτυχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Και ήταν ακριβώς ο Καραμανλής και ο Αβέρωφ αυτοί που πραγματοποίησαν την εκτεταμένη αναμόρφωση της ελληνικής πολιτικής, από το 1956-57, καθώς και την αναμόρφωση του προσωπικού της διπλωματικής υπηρεσίας (τις οποίες φαινόταν να επιζητεί ο Κύρου από το 1954). Μόνον που τα νέα πρόσωπα που ήρθαν στο προσκήνιο μετά το 1956 (εκτός του Αβέρωφ, οι Α. Λιάτης, Μ. Μελάς, Γ. Πεσμαζόγλου, Θ. Τσάτσος, Γ. Σεφεριάδης, Α. Βλάχος, Δ. Μπίτσιος, κ.α.) δεν θα εκφράζουν θέσεις ανάλογες με του Κύρου, ιδιαίτερα στο Κυπριακό· αντίθετα, θα εμφορούνται από ένα πραγματισμό, τον οποίο ο ίδιος θα θεωρούσε, πιθανότατα, ανεπαρκή. Ο γράφων έχει και παλαιότερα υποστηρίξει ότι, με την αναμόρφωση του 1956, η ελληνική εξωτερική πολιτική περνούσε από τη μονόπλευρη αναζήτηση της ασφάλειας (έως το 1955) σε μία περισσότερο εκλεπτυσμένη αναζήτηση ενός μακροπρόθεσμου προσανατολισμού για την Ελλάδα, την οργανική δηλαδή ενσωμάτωση στο δυτικο-ευρωπαϊκό σύστημα, που επιτεύχθηκε με τη Συνθήκη Σύνδεσης με την ΕΟΚ, τον Ιούλιο του 1961⁵⁰. Με άλλα λόγια, ήδη το 1956-57, η εποχή άλλαζε, το βασικό πλαίσιο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής μεταμορφωνόταν σε βαθμό σημαντικό, και, πιθανότατα, η ανάλυση που προέβαλε ο Κύρου το 1953-54 γινόταν, σε κάποιο μέτρο, ακόμη και ξεπερασμένη.

Τούτο δεν αναιρεί ωστόσο τη βασική διαπίστωση ότι ο Αλέξης Κύρου υπήρξε μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της σύγχρονης ελληνικής διπλωματίας. Δεν θα ήταν υπερβολή εάν χαρακτηριζόταν και ως ένας από τους σημαντικότερους διπλωμάτες του νεότερου ελληνικού κράτους. Ιδιαίτερα για τη μεταπολεμική περίοδο, είναι σαφές ότι η επιρροή του υπήρξε κατά πολύ μεγαλύτερη της αντίστοιχης κάθε άλλου συναδέλφου του από τον χώρο της διπλωματίας: Δεν υπήρξε απλός χειριστής της εξωτερικής πολιτικής, αλλά διαμορφωτής της —ρόλος που συνήθως αποδίδεται μόνον σε πολιτικούς, και μάλιστα μόνον σε *ηγετικές πολιτικές προσωπικότητες* (στην περίπτωση της Ελλάδας, Κ. Καραμανλή, Ε. Αβέρωφ-Τοσίτσα, Σ. Βενιζέλο, Γ. Παπανδρέου, Α. Παπανδρέου). Οι μόνοι άλλοι διπλωμάτες στη σύγχρονη ελληνική ιστορία, εκτός του Αλέξη Κύρου, που υπήρξαν συγκρίσιμα σημαντικοί διαμορφωτές πολιτικής (αν και, πρέπει να σημειωθεί, άλ-

50. Για την αναμόρφωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής το 1956-57, βλ. μεταξύ άλλων, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Το γεωπολιτικό περιβάλλον του Κυπριακού και η ελληνική εξωτερική πολιτική στη δεκαετία του 1950*, Αθήνα 1998· του ίδιου, «Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας: πολιτική πορεία (1946-1990)», στο Ίδρυμα Ε. Αβέρωφ, *Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας (1908-1990)*, Αθήνα 2000, σσ. 41-127.

λης πολιτικής), είναι, για τη μεταδικτατορική πλέον περίοδο, οι Δημήτρης Μπίτσιος και Πέτρος Μολυβιάτης, όχι όμως με την ιδιότητά τους ως μελών του Διπλωματικού Σώματος, αλλά ως Υπουργός Εξωτερικών (1974-77) ο πρώτος, και ως διευθυντής του Πολιτικού Γραφείου του Πρωθυπουργού ο δεύτερος επί έξι έτη (1974-80), που μάλιστα συγκροτούν και την πλέον εξωστρεφή περίοδο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Εάν όμως δεν θα πρέπει, από τη μία πλευρά, οι αντιρρήσεις για την κυπριακή πολιτική του Κύρου να οδηγούν σε υπερβολές εναντίον του, αντίστοιχα δεν θα ήταν σωστό, το γεγονός ότι δημοσιοποίησε με τόση τέχνη τις θέσεις του, να οδηγήσει στο (αντίστοιχα υπερβολικό, αλλά θετικό αυτή τη φορά για τον ίδιο) συμπέρασμα ότι υπήρξε ο μόνος πρωτοπόρος στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων της χώρας το 1953-54. Οι απόψεις του εξέφραζαν τα ζητούμενα μίας εποχής και συνόψιζαν μία ευρύτερη συναίνεση που είχε ήδη αρχίσει να αναπτύσσεται, τόσο μεταξύ των υπηρεσιακών ιθυνόντων, όσο και των πολιτικών ηγετών που χειρίζονταν τα ζητήματα αυτά. Αλλά και έτσι ακόμη, η παρουσία και οι απόψεις του Κύρου, όπως και η μεγάλη επιρροή του στο Υπουργείο Εξωτερικών έως τα τέλη του 1954, είναι ενδεικτικές για την ύπαρξη μίας νέας τάσης, περισσότερο ευέλικτης, ίσως και περισσότερο αισιόδοξης, για τη διεθνή παρουσία της Ελλάδας.

SUMMARY

EVANTHIS HATZIVASSILIOU: The role of personality in the shaping of foreign policy: The case of Alexis Kyrrou, 1953-1954

The recent significant progress in the study of postwar Greek foreign policy raises additional issues which await their further study, such as the role of ideology or even of key figures who shaped the major options of postwar Greek diplomacy. Alexis Kyrrou is an extremely interesting case, perhaps because he was not a politician: he was a diplomat who served as Permanent Representative of Greece at the UN in the late 1940s up to 1953, and as Secretary General of the Greek Foreign Ministry in 1954, until his resignation in December of that year, following the defeat of Greece in the first UN debate on Cyprus. A member of a powerful Athenian family of Cypriot descent and brother of the editor of the influential daily *Hestia*, Kyrrou dominated the foreign policy of the Papagos government (1952-55), and is widely considered to have played a leading part in Athens's decision to resort

to the UN over Cyprus. It is for this that he was severely criticized by recent research.

Moreover, research suggests that in 1953-54 he also greatly influenced Athens's policy-making in other fields, mainly Eastern Europe; in fact, he was considered as an expert on this issue. After the era of almost total lack of contacts with the Soviet Bloc during the civil war and its immediate aftermath, Kyrrou supported the adoption of a new policy toward the East. He favoured increasing commercial exchanges, as well as an effort to settle differences with Moscow's major regional ally, Bulgaria. Yet, at the same time, he made it clear that security, both external and internal, was a precondition for responding favourably to the Soviet peace offensive of these years. Thus, in the history of postwar Greek foreign policy Kyrrou, a curious mixture of extreme idealism (on Cyprus) and harsh realism (on security), represents the transition from the ideological rigidity and inward-looking attitudes of the civil war years, to a more outward-looking policy.